

ДОСЯГНЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СФЕРІ ПОЛІТИКИ: ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ

Статтю присвячено аналізу концептуальних засад електронної демократії. Автор звертає увагу на форми е-демократії, що знайшли своє застосування у політиці. Виявлено, що в їх основі лежать нові можливості взаємодії та інструменти обміну інформацією. Використовуючи дані інструменти, держава отримує нові шляхи взаємодії зі своїми громадянами, перед якими, у свою чергу, відкриваються перспективи впливу на політичну систему в цілому. Підкреслюється, що між рівнем демократизації країни та рівнем використання сучасних технологій існує прямиий зв'язок.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), електронна демократія, демократія з відкритим кодом, електронний уряд, напівпряма електронна демократія, цифрова демократія, кібердемократія, віртуальна демократія

Статья посвящена анализу концептуальных основ электронной демократии. Автор обращает внимание на формы э-демократии, которые нашли применение в политике. В их основе лежат новые возможности взаимодействия и инструменты обмена информацией. Используя данные инструменты, государство формирует новые пути взаимодействия с гражданами, перед которыми, в свою очередь, открываются перспективы влияния на политическую систему в целом. Определено, что между уровнем демократизации государства и уровнем использования современных технологий существует непосредственная связь.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии (ИКТ), электронная демократия, демократия с открытым кодом, электронное правительство, полупрямая электронная демократия, цифровая демократия, кибердемократия, виртуальная демократия

This article is devoted to the conceptual foundations of electronic democracy. The author pays attention to e-democracy models used in politics. They contain new opportunities for interaction and communication tools. Using data tools, the state gets new ways to interact with its citizens who have opportunities to influence the political system as a whole. It is emphasized that there is a direct connection between democratization of the country and application of modern technologies.

Key words: information and communication technologies (ICT), electronic democracy, open source democracy, e-government, semi-direct e-democracy, digital democracy, cyberdemocracy, virtual democracy

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Як показує дійсність, інформаційно-комунікаційні технології стають невід'ємною складовою системи суспільних відносин усіх рівнів, що особливо актуально для політичної сфери. Сучасні технології підвищують ефективність публічних послуг, перетворюються на своєрідну форму політичної комунікації, дають можливість громадянам впливати на політичний процес, тим самим наближаючи їх до політичних лідерів, до політичної системи.

Сьогодні інформаційне суспільство пропонує громадянам нові можливості впливу на політичну систему з використанням ІКТ. Їх поява виводить політичні відносини на якісно новий рівень, забезпечуючи

зворотний зв'язок між владою і громадянами. Населення інтегрується безпосередньо у політичний процес. Серед новітніх форм політичної комунікації особливе місце займає електронна демократія (е-демократія).

Таким чином, **актуальність теми дослідження** на загальнотеоретичному рівні обумовлена потребою політологічної науки у дослідженні феномену е-демократії, її форм, а також перепон на шляху їх втілення у життя.

Наукова розробка теми. У сучасній політичній науці існують різні підходи до аналізу феномена е-демократії, її розвитку в Україні та за її межами, зокрема, це дослідження Дубаса О., Мазурок Ю., Колодюка А., Горбатенко В., Масуда Й., Хагена М.,

Кліфта С., Лопушинського І., Чорної Н., Коршунової І. та ін.

Мета дослідження полягає у розкритті змісту концепцій е-демократії, узагальненні наявних наукових досягнень з проблеми.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні основи концепції е-демократії ведуть свій початок з США та Великої Британії. Саме там вперше було введено до наукового обігу термін «електронна демократія» (e-democracy).

Якщо звернути увагу на дослідження таких учених як Масуда Й., Хаген М., Кліфт С., Лондон С., то всі вони сходяться на тому, що в основі концепції, перш за все, лежить можливість громадян відкрито виявляти свою політичну активність за допомогою комп'ютерних комунікацій. Е-демократія передбачає застосування новітніх інструментів обміну інформацією, засобів зв'язку держави і громадян.

Як відмічають Дрожжинов В. і Штрик А., е-демократія – використання ІКТ та інформаційної інфраструктури для розвитку й посилення демократичних інститутів і розширення участі громадян у суспільній і політичній діяльності. При цьому вони розрізняють е-демократію у вузькому й у широкому розумінні. У вузькому розумінні е-демократія полягає у використанні електронної підтримки для забезпечення відповідних конституційних прав, що вимагають тих чи інших формальних рішень. У широкому розумінні поняття е-демократія означає систематизацію думок і залучення громадян і організацій у політичні рішення й процесу [1, с. 105].

Аналізуючи підходи американських і німецьких вчених до розкриття змісту е-демократії, Мазурок Ю. О. прийшла до висновків, що «в зарубіжній політичній думці до концепцій електронної демократії відносять теледемократію, кібердемократію та електронну демократизацію, які різняться між собою за реалізацією прямої чи представницької форми демократичного правління і за рівнем активності громадян у державному управлінні; спільним у концепціях електронної демократії є переконаність у тому, що властивості нових засобів комунікації такі як інтерактивність, швидкість передачі інформації, утворення мережеспільнот – можуть позитивно впливати на розвиток та функціонування демократичної політичної системи, за умови коректного їх застосування» [2, с. 164].

Вітчизняний політолог Дубас О. П. звернув свою увагу на досягнення та проблеми електронної демократії в Україні. Зокрема, він відмічає, що сьогодні елементи е-демократії використовуються здебільшого для рекламування політиків чи політичних інститутів [3].

У глобальних політичних процесах е-демократію досліджує Бойчун С. О. Він відмічає значущість застосування сучасних ІКТ у системі міжнародних відносин. Дослідник наголошує на тому, що «завдяки залученню новітніх інформаційних систем відбувається еволюція можливостей персонального залучення громадян до офіційних процесів. [...] Розповсюдження електронних систем визначає формування нового інформаційного порядку та трансформацію демократичних суспільств» [4].

Щодо тлумачення та застосування терміну «е-демократія», в наукових колах немає однозначного

поняття, яке б у повній мірі відображало використання комп'ютера у роботі політичної системи. Цікавим є підхід дослідників Міносян А., Чорної Н., Коршунової І., які пропонують терміни «цифрова демократія», «кібердемократія», «віртуальна демократія» або «демократія століття інформаційних технологій» [5]. Але, в той же час, автори не заперечують вживання загальноприйнятого терміну «електронна демократія».

Російський дослідник Вершинін М. стверджує, що «е-демократія – це будь-яка демократична політична система, в якій комп'ютери і комп'ютерні мережі використовуються для виконання найважливіших функцій демократичного процесу, таких як поширення інформації та комунікація, об'єднання інтересів громадян і прийняття рішень (шляхом обговорень і голосування)» [6].

Електронна демократія є однією з базових основ інформаційного суспільства. Такі її властивості як інтерактивність, швидкість передачі інформації, утворення мережеспільнот – можуть позитивно позначитися на розвитку та функціонуванні демократичної політичної системи [2, с. 164].

Можна виділити кілька передумов впровадження е-демократії.

По-перше, не відповідність якості управління вимогам часу, до того ж по всій вертикалі. З огляду на це, саме для підвищення якості управління необхідно переходити на нові способи прийняття рішень.

По-друге, підвищення рівня політичної участі. У більшості демократичних країн розвиток демократії та її основних інститутів спирається не тільки на владу, але й на громадянське суспільство. Саме для підвищення активності громадян в суспільно-політичному житті країни необхідно впроваджувати нові механізми вироблення політики.

По-третє, висунення пропозицій з боку громадян щодо реальних дій на рівні району, міста, області, оскільки, слід мати на увазі, що е-демократія не обмежується лише голосуванням за допомогою Інтернету. Це спосіб прийняття суспільнозначущих рішень за участі тих людей, кого вони стосуються.

Німецький дослідник Мартін Хаген пропонує типологізувати концепції електронної демократії на основі:

- видів ІКТ, які використовуються в політичному процесі;
- форми демократії, яка функціонує у політичній системі;
- рівня політичної участі громадян;
- політичного порядку денного [2, с. 162].

З огляду на вищесказане, е-демократія знаходить вияв у таких формах: організація голосування через світову мережу, надання громадянам можливості обговорення рішень органів влади на форумах, у чатах, блогах, «демократія з відкритим кодом», «електронний уряд», «напівпрямая електронна демократія» тощо.

«Демократія з відкритим кодом» (open source democracy) дозволяє зареєстрованому на відповідному сайті користувачу вносити зміни до закону. Ця форма передбачає спільну законотворчість парламенту і громадян [7].

Зміст концепції «електронного уряду» (e-government) полягає в тому, що всі урядові установи в

обов'язковому порядку відображають процес своєї діяльності в онлайн-режимі. Оприлюднюються урядові звіти, а також створюються публічний портал, звідки громадянин може отримати всю інформацію про діяльність його уряду, а також обговорити всі нагальні проблеми на форумі.

«Напівпряма електронна демократія» (semi-direct e-democracy) передбачає попереднє обговорення законопроектів в мережі Інтернет до їх ратифікації (або подання у парламент) [8].

Організація е-консультацій через дискусійні форуми проводиться з метою збору даних про те, чи підтримує населення позицію влади. Остання визначає питання для консультацій, формулює запитання та керує процесом, а громадян запрошують висловити свою точку зору із запропонованих питань [9, с. 49].

Ще однією формою е-демократії, яка активно використовується в США, є комп'ютерне лобювання. Комп'ютерне лобювання – це використання комп'ютерних мереж як інформаційний ресурс для лобювання; прямий інформаційний тиск через комп'ютерні мережі; використання комп'ютерних мереж для приватного спілкування з особами державної влади або органів місцевого самоуправління [10, с. 134].

Взаємодія органів влади з населенням за допомогою ІКТ реалізується через:

- розміщення інформації про діяльність органів влади, політичних інститутів, політичних лідерів у мережі Інтернет, що сприяє підтримці іміджу політичних акторів, а громадяни, у свою чергу, стають більш інформованими у конкретних питаннях;

- інформовання населення про кандидатів на виборні посади;

- проведення електронного голосування, електронних виборів, що робить їх швидшими, дешевшими;

- пропагування електронної участі, тобто надання можливості громадянам безпосередньо впливати на прийняття рішень державної ваги, вносити пропозиції і корективи в проекти нормативно-правових актів.

З огляду на вищесказане, основними особливостями е-демократії є:

- публічність (звернення до органів влади та доступність результатів на запити широкому загалу);

- колективність (кожен може торкнутися будь-якого питання, висунувши його на розсуд громадськості, і формувати будь-які звернення в рамках цього питання);

- оцінка якості роботи органів влади населенням (результати на звернення автоматично доводяться до відома і громадяни можуть публічно їх оцінити. Такий зворотний зв'язок дозволяє отримати інформацію про те, наскільки населення задоволене результатом розгляду звернення).

Виділяють наступні стадії розвитку інформаційно-комунікаційної взаємодії органів влади з населенням:

- 1) початковий прояв, що передбачає постійне перебування органів влади в он-лайн режимі;

- 2) розширена присутність – кількість сайтів органів влади постійно збільшується;

- 3) інтерактивна взаємодія, що забезпечує користувачам доступ до різного плану офіційних документів, дозволяє направляти звернення через електронну пошту;

- 4) проведення транзакцій, що надає можливість користувачам реально взаємодіяти з органами влади в он-лайн режимі [11].

Таким чином, е-демократія сприяє підвищенню прозорості діяльності органів влади завдяки використанню сучасних технологій наданні громадянам доступу до інформації. Вона є інструментом підтримки політичної діяльності та забезпечення більшої прозорості та відповідальності політиків перед електоратом, своєрідною «школою» демократії і сприяє формуванню у громадян таких навичок як компетентність і відповідальність, необхідних для забезпечення життєдіяльності демократії. Е-демократія надає додаткові можливості для побудови та підтримки соціальної солідарності в суспільстві шляхом розвитку соціальних зв'язків [12].

Не викликає сумнівів, що активне впровадження механізмів електронної демократії як засобів впливу на управління та керівництво державою позитивно позначається на політичній участі населення. Використання новітніх технологій громадянами не тільки в особистих цілях, але і в якості суспільно-політичної участі на всіх рівнях публічного управління формує новий рівень активності громадян. Залучення більшої кількості людей до політичного процесу забезпечує реалізацію їхніх інтересів, сприяє відкритості політичної влади, допомагає спілкуванню громадян з владою.

Однак, поряд з тим, не слід ідеалізувати е-демократію і засоби, якими вона оперує, адже це не панацея від кризи політичної системи, не шлях розв'язання проблем, а лише допоміжний засіб, доповнення до традиційних методів вироблення політики [9, с. 11]. Е-демократія – це інструмент підвищення якості управлінських рішень, що стосуються як кожного окремого учасника політичного процесу, так і суспільства цілому.

Вплив Інтернету на формування політично активної особистості переоцінюється. Влада отримала потужний засіб впливу і управління поведінкою людей через швидкий доступ до будь-якої інформації про конкретну особу, організацію чи інститут. Тому, погоджуючись з думкою Дубаса О., потрібно чітко усвідомлювати, що «збільшення кількості інформації не обов'язково забезпечує реалізацію сподівань на вирішення політичних проблем через процеси інформатизації суспільства [3].

Ще одна проблема на шляху розвитку е-демократії – технічні перепони, що, по-перше, не дозволяють широко використовувати нові технології і, по-друге, не гарантують захист від проникнення в закриті систему, наприклад, з метою підтасування голосів.

Висновки. Отже, сьогодні відмічається незворотність процесу проникнення ІКТ у всі сфери життєдіяльності суспільства, у тому числі і у політику. Виявлено, що використання сучасних технологій нерозривно пов'язане з процесом демократизації будь-якої країни.

Серед новітніх технологій особливе місце займає е-демократія, теоретичні основи якої продовжують розроблятися і знаходять практичне застосування.

З одного боку, е-демократія мотивує політичну активність особистості, сприяє її політичній соціалізації. З іншого боку, на якісно новий рівень виходять відносини між органами влади і громадянами. Для координації своїх дій держава отримує максимально

повні дані про позицію громадян, а останні мають відкритий доступ до офіційної інформації, можливість висловлювати свої побажання та слідкувати за їх виконанням, підтримувати реальний діалог з представниками влади в он-лайн режимі, лобювати прийняття важливих законів чи рішень.

Е-демократія – це також засіб для захисту і відстоювання власних прав, адже передбачає колективні

політ-дискусії, коли можна поділитися інформацією з широкою аудиторією, коли приймаються спільні рішення – через електронне голосування, контролювання виконання рішень тощо. Завдяки цьому значно розширюються можливості кожного громадянина щодо захисту його прав і свобод. Тому впровадження е-демократії змінює не тільки ставлення громадян до політики, а і спосіб її здійснення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дрожжинов В. И. Электронная демократия и поддерживающие ее технологии / В. И. Дрожжинов, А. А. Штрик // Технологии информационного общества – Интернет и современное общество: труды VI Всероссийской объединенной конференции. Санкт-Петербург, 3 – 6 ноября 2003 г. – СПб.: Изд-во филологического ф-та СПбГУ, 2003. – С. 101-110.
2. Мазурок Ю. О. Концепції електронної демократії в зарубіжній політичній думці / Ю. О. Мазурок // Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах «Грані». – 2011. – № 1 (75). – С. 160-164.
3. Дубас О. П. Електронна демократія: сутність і перспективи розвитку в Україні [Електронний ресурс] / О. П. Дубас. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vdakk/2011_1/43.pdf
4. Бойчун С. О. Електронна демократія як тенденція глобального політичного розвитку: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04 - політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку [Електронний ресурс] / С. О. Бойчун. – Режим доступу: <http://avtoreferati.ru/elektronnaya-demokratiya-kak-tendenciya-globalnogo-politicheskogo-razvitiya.html>
5. Міносян А.С., Чорна Н.В., Коршунова І.П. Електронна демократія в сучасному світі: досягнення та проблеми [Електронний ресурс] / А. С. Міносян, Н. В. Чорна, І. П. Коршенова. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vdnuet/gum/2011_2/Minosan.pdf
6. Вершинин М. С. Политическая коммуникация в информационном обществе: перспективные направления исследований [Электронный ресурс] / М. С. Вершинин. – Режим доступа: http://www.russcomm.ru/rca_biblio/v/vershinin02.shtm
7. Мещеряков В. С. Електронна демократія [Електронний ресурс] / В. С. Мещеряков. – Режим доступа: <http://kds.org.ua/blog/electronna-democratiya>
8. Трухманов В. Світовий досвід електронної демократії [Електронний ресурс] / В. Трухманов. – Режим доступу: <http://www.cisp.org.ua/cisp/news.nsf/c350cde975b6be73c225755d00495127/062aee0a4db29bc5c22575df0032f31b?OpenDocument>.
9. Електронна демократія: сподівання та проблеми / Джоан Кедді, Крістіан Вергез [та ін.]; [пер. з англ. С. Соколик, О. Оржель, К. Гомма]. – К. : Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, 2009. – 164 с.
10. Ненашев Д.А. Лоббирование посредством сетей: новый инструмент политического влияния / Д.А. Ненашев // Политическая наука. – 2002. – № 1 – С. 126–136.
11. Ванев О. Н. Электронная демократия (муниципальный уровень): к проблеме информационно-коммуникационного взаимодействия органов местного самоуправления с населением [Электронный ресурс] / О. Н. Ванев. – Режим доступа: <http://teoria-practica.ru/-2-2011/yuridicheskie/vaneev.pdf>.
12. Розвиток електронної демократії в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/January2010/01.htm>.

Рецензенти: **Шевчук О. В.**, д.політ.н, професор;
Простова О. І., к. політ.н.

© Василевич Ю. В., 2012

Стаття надійшла до редколегії 15.06.2012 р.

ВАСИЛЕВИЧ Юлія Валеріївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри політології навчально-наукового інституту історії та права Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

Коло наукових інтересів: політична культура як динамічне та водночас відносно усталена система політичних цінностей і орієнтацій, моделей поведінки; становлення політичної думки в Україні; історія і теорія демократії.